

УПРАВЉАЊЕ РЕСУРСИМА У КОНТЕКСТУ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ

З. Рајић¹, Р. Давидов², Б. Димитријевић¹, И. Мишић³

Абстракт: Адекватно управљање ресурсима основни је предуслов успешне пољопривредне производње. Већина општина у којима је пољопривреда основна делатност суочава се са значајним осипањем људских и других природних ресурса. Нереално је очекивати да локална самоуправа може сама зауставити негативне трендове. Охрабрује чињеница да се у многим општинама раде програми развоја пољопривреде, формирају аграрни фондови из којих се финансијски и на друге начине помажу перспективна газдинства. Приступ по коме се произвођачи не препуштају сами себи, већ се даје подршка њиховом организовању, олакшава повезивање са добављачима и купцима, финансијским и научним институцијама, релативно брзо даје резултате. Потпора јачању индивидуалних газдинстава стимулише млађу популацију да остане на селу и да се егзистенцијално веже за пољопривреду. Са ширег аспекта, зауставља се или успорава процес деградације земљишта, а на ефикаснији и ефективнији начин користи постојећа пољопривредна површина.

Кључне речи: ресурси, управљање, одрживи развој

Увод

Уситњеност поседа, недостатак радне снаге, низак степен специјализације производње, низак ниво интензивности производње, застарела механизација, отежан пласман производа и недостатак финансијских средстава само су неки у низу проблема који оптерећују индивидуалне произвођаче. За унапређење пољопривредне производње

¹ Др Зоран Рајић, доцент, Бојан Димитријевић, дипл. инж., Пољопривредни факултет Земун.

² Радован Давидов, дипл. инж., СО Петровац на Млави.

³ Ивица Мишић, дипл. инж., Комерцијална банка Београд.

најважније је сачувати два основна ресурса, становништво и пољопривредне површине. У већини општина ова два ресурса се смањују те је неопходно предузети мере на успоравању и заустављању постојећих негативних трендова. На примеру општине Петровац на Млави покушали смо да поред снимања стања дамо и одређене препоруке за њен развој. Реч је о претежно пољопривредној општини тако да у плановима развоја пољопривреда има доминантно место. Хетерогеност природних фактора, где су границе између појединих производних подручја јасно изражене што би требало да олакша избор производње, условљава и хетерогеност циљева.

Резултати истраживања

Конфигурација терена заједно са климатским факторима омогућава гајење разноврсних пољопривредних култура (35,3% је равничарско, 51,0% брдско, а 13,7 планинско подручје). Пољопривредне површине представљају највреднији природни ресурс и заузимају 74% укупних површина. У њиховој структури доминирају обрадиве површине са 93,5%. Оранице се простиру на 34731ha или 71,72%. Травнате површине, ливаде и пашњаци које се простиру на падинама Хомољских планина и Бељанице представљају добру основу за развој сточарства али је степен њиховог искоришћења, због дугогодишњег смањења сточног фонда и иселјавања радно способног становништва, веома низак. Воћњаци су заступљени са 7,35%, а виногради са 2,42%. У приватној својини је 99,98% пољопривредних површина.

Педолошки састав земљишта је 46,9% гајњача са подгрупама и варијететима, алувијално-делувијална земљишта 24,4%, скелетоидна плитка шумска земљишта 16%, смонице 10%, подзол 1,8% и деградирани чернозем 0,9%. Гајњаче су погодне за воћарске културе, а на мањим нагибима могу бити солидна подлога за ратарску и повртарску производњу. Смонице се јављају на надморској висини од 200 до 300 метара и на њима се углавном гаје житарице. Алувијално-делувијална земљишта заузимају ужи део долине Млаве, Чокордина, Бусура и Витовнице.

Основни пољопривредни ресурси су земљиште и становништво. Последњих неколико деценија смањује се број становника услед негативног природног прираштаја и миграција становништва (табела 1). Смањењу броја становника допринели су и одласци у иностранство тако да у појединим селима нема куће из које неко није у иностранству (укупно 11000 особа). Смањење броја становника, са све израженијим негативним прираштајем, угрожава развој општине јер потенцијалне инвеститоре интересује величина тржишта и могућности ангажовања радне снаге. Показатељи у погледу радних способности становништва, сврставају Петровац на Млави у ред

старих и биолошки угрожених општина. Просечна старост становништва општине је 43,5 година (Србија 40,2 године). Села у којима је просечна старост преко 50 година више не представљају економски потенцијал и нужна је преоријентација на насеља у којима има још младих становника.

Табела 1. Број становника на подручју општине Петровац

Година	Број становника
1948.	50430
1953.	51560
1961.	51613
1971.	50433
1981.	48608
1991.	46414
2002.	45706

Извор: Општине у Републици Србији, РЗС

Смањење броја запослених извршило је притисак на пољопривреду у смислу ослањања на село и пољопривредну производњу као извора егзистенције. Ослањање на једну делатност, у овом случају пољопривреду, у нашим условима је веома ризично. Економске санкције и друштвене реформе су оставиле трага на привреду општине тако да су показатељи привредног развоја лошији него пре 10 година.

Према резултатима пописа из 2002. године пољопривредно становништво учествује у укупном становништву са 39,2% (Србија - 10,9%). Активно пољопривредно становништво знатно више учествује у укупно активном становништву (59,3%) што је готово 4 пута више него у Републици. Индивидуални произвођачи који чине 68,73% укупног пољопривредног становништва или 98,43% од укупно активног које обавља занимање суочавају са недостатком радне снаге коју је све теже обезбедити из других општина или земаља (посебно је увођење виза за румунске држављане оставило последица).

Просечна величина газдинства је за приближно 1 ha већа него у Републици, али је за потребе планирања развоја пољопривреде далеко важнији број газдинстава који располаже са надпросечним површинама. Највећи број газдинстава је у категорији од 6,01 до 8,00 ha, што је позитивно, мада се то не може рећи за коришћену површину која је за петину нижа. Њихова величина определиће и производњу јер је за очекивати да са повећањем коришћених површина расте и број газдинстава која су се определила за воћарску и/или сточарску производњу. То никако не значи да

су мања газдинства аутоматски предвиђена за нестајање. Она ће временом, мада је боље што пре, морати да се одреде за интензивну производњу и тако себи обезбеде репродукцију.

Један од главних проблема индивидуалних пољопривредника је уситњеност поседа која онемогућава рационализацију производње и подизање нивоа интензивности. Просечан број одвојених делова коришћеног земљишта у општини је 6, чија је просечна величина 82 ара. Највећи број газдинстава има 6 до 9 одвојених делова коришћеног земљишта. Ситуација би била још неповољнија да нису својевремено обављене мере комасације земљишта. Величина дела расте са растом укупно коришћеног земљишта и за газдинства која располажу са преко 20 ха износи 222 ара и за око 150% је већа од просека општине. Будућа истраживања требало би усмерити ка овим газдинствима, видети њихову просторну размештеност, производну усмереност, обезбеђеност ресурсима и њихову ангажованост јер она морају бити окосница даљег развоја пољопривреде.

Мали приходи у пољопривреди натерали су многе пољопривреднике да траже додатне изворе прихода (табела 2). Са повећањем површина повећава се и удео мешовитих газдинстава у укупном броју појединих група газдинстава. За општину која хоће да развија пољопривреду значајан је податак о броју и величини пољопривредних газдинстава, односно оних газдинстава која искључиво остварају приходе од пољопривреде. Највећи број пољопривредних газдинстава располаже са земљиштем изнад републичког просека и за очекивати је да власници буду заинтересовани за њихов раст и развој.

Табела 2. Газдинства према извору прихода

Територија	Газдинства			
	укупно	пољопривредна	мешовита	непољопривредна
Република Србија	778891	138738	127990	484961
Браничевски округ	34038	8173	8243	14687
Петровац	7587	2350	2259	2528

Извор: РЗС

Просечна површина коришћеног обрадивог земљишта је 3,35 ха, што је за 0,86 ари више од републичког просека (2,49 ха). Структура пољопривредних површина није претрпела значајније измене. Усмереност ка

ратарским културама је уочљива, мада 9000 ha ливада и пашњака указује на потенцијале у сточарству.

Биљна производња у већини случајева је заснована на релативном малом броју врста у оквиру којих се гаји релативно мали број сорти, од којих су неке и застареле по питању потражње на тржишту и продуктивности. Најбољу перспективу, обзиром на присутне комбиноване ратарско-сточарске системе и квалитет расположивих земљишних ресурса, има крмно биље произведено у интензивним крмним конвејерима. Индустријско биље није атрактивна опција, без обзира на повољне услове због стања на тржишту.

Побољшано коришћење земљишта на локалном нивоу треба да обухвати снимање стања производних ресурса, праћење производње на што већем броју газдинстава и едукацију. Треба јасно дефинисати на којим се земљиштима који од усева може гајити са максималним успехом, а на којима треба пронаћи одговарајућу профитабилну алтернативу.

Развој ратарске и повртарске производње условљен је, између осталог повољним климатским, земљишним и еколошким условима. Предности ове производње су у постојању традиције, релативно доброј физичкој комуникацији са главним потрошачким центрима, постојању релативно развијеног тржишта, спремности произвођача на учење, сарадњу и промене, присуству стручног и образованог кадра у већини села, мањим улагањима и бржем обрту него у другим гранама пољопривредне производње.

Отежавајуће околности за развој ратарске и повртарске производње су мали посед, велика парцелизација у оквиру газдинства, стара механизација и слаба механизованост појединих операција, непостојање специјализације у оквиру газдинства што због присуства шпичева у пољопривредној производњи утиче на неблаговременост радова у пољопривреди и сенилизација сеоског.

Ораничне површине се највећим делом користе за производњу жита (табела 3). Површине под житима се смањују, али је различита заступљеност појединих култура. Пшеница се све мање производи (у последњих 5 година смањена је за 25%), а због већих потреба у сточарству производња кукуруза расте (74%). Због изузетно великог потенцијала сточарске производње, производња кукуруза ће и даље бити доминантна на већини газдинстава. Посебно се може очекивати повећање површина и производње под кукурузом у равничарским деловима општине и долинама река где постоје услови за наводњавање и рационално коришћење пољопривредне механизације. Сточно крмно биље се гаји на 28,71% ораничних површина. Индустријске културе се гаје на занемарљивом делу површина јер постигнути резултати нису били задовољавајући.

Табела 3. Структура ораничних површина

Територија	Жита	Индустријско биље	Повртарске биљке	Сточно крмно биље
Република Србија	61,17	8,53	10,12	15,66
Браничевски округ	64,96	2,51	9,80	19,24
Петровац	55,14	1,94	8,73	28,71

Извор: Општине у Републици Србији, РЗС

Као озбиљан проблем се јавља пад нивоа примењене агротехнике. Узроци су многобројни, од застареле механизације, лоше заштите усева од корова и болести и штеточина, одсуства наводњавања до примене малих количина минералних ђубрива. Све ово има за последицу повећане губитке у производњи и смањење просечних приноса.

Повртарство се јавља као извор прихода код релативно малог броја села (у долини Млаве – Каменово, Трновче, Забрђе). Најчешће су гајене традиционалне врсте поврћа (парадајз, паприка, кромпир, лук и купус). Земљиште у овим селима је већином искоришћено за нископрофитабилну пољопривредну производњу. Планирање обима и начина производње мора бити засновано на капацитетима извора за наводњавање, мада би у деловима општине који су на већим надморским висинама требало размотрити могућност гајења повртарских култура за које није неопходно наводњавање.

Инвестициона улагања по јединици површине у производњи поврћа морају се прилагодити могућностима произвођача који морају бити спремни на промену традиционалног, сваштарског начина производње и повећање степена специјализације. Производња поврћа током године у пластенику у систему целогодишње производње захтева велике инвестиције и обезбеђено тржиште, али омогућава рационално искоришћавање природних, економских и других ресурса. Произвођачи би поред већег обима производње и продуктивности имали и квалитетније производе, а тиме и повољнију позицију на тржишту.

У готово свим селима општине постоје погодни услови за гајење разних врста континенталног воћа уз примену савремене механизације и несметани транспорт до локалних и удаљенијих тржишта. Од значаја је и чињеница да у неким деловима општине постоји дуга традиција и солидно знање у гајењу појединих врсти воћака. Увођењем нових, роднијих и квалитетнијих сорти, профитабилност воћарске производње подићи ће се на још виши ниво.

Поједина насеља су се оријентисала на производњу одређених воћних врста (Старчево-вишња и шљива, Рановац-шљива, Кладурово-шљива и вишња, Мелница-шљива, Буровац-малина, Орешковица-малина). Оваква оријентација, поред природних услова, била је условљена и потребама прерађивачке индустрије.

Пошто се ради о релативно високим инвестицијама за подизање једног хектара воћњака (у појединим случајевима и преко 10000 евра), посебна се пажња мора посветити избору врсте, сорте, подлоге, подручја, надморске висине, експозиције, типа земљишта, падавинским и температурним карактеристикама, традицији воћарске производње, близини тржишта, саобраћајницама и др. Стручњаци из области воћарства морају извршити правилну рејонизацију у циљу остваривања високих приноса, редовне родности и високог квалитета плодова. Добрим познавањем биолошких особина врсти/сорти и агроклиматских карактеристика локалитета овај циљ се може у потпуности реализовати.

Доминантну улогу индивидуалног сектора треба и даље потенцирати са тенденцијом перманентног укрупњавања поседа. Проблеми са којима се сусрећу произвођачи воћа су: смањено и неорганизовано тржиште, недостатак складишних капацитета, неприлагођеност прерадних капацитета потребама примарних произвођача, уситњеност поседа, неадекватност система осигурања, недостатак финансијских средстава, неповољни услови кредитирања, немогућност увођења система за наводњавања на већем делу површина, слабо присуство стручне пољопривредне службе на терену, лош маркетинг.

Традиционални системи и технологије гајења воћа постепено ће се мењати увођењем концепта интегралне и органске производње воћа. Руководећи се климатским и земљишним условима општине и постојећом, већ стеченом традицијом гајења појединих врсти воћака сматрамо потребним да гајење одређених врсти са одговарајућим сортиментом треба усмеравати на мала и средње велика индивидуална газдинства (5-10-20 ha), да већи део воћарских површина и даље треба оријентисати на технолошки осавременењену конвенционалну производњу уз специјализацију производње ка гајењу профитабилнијих врсти, пре свега шљиве, вишње и јабуке. У мањој мери могу се гајити и друге врсте воћака (крушка, трешња, бресква ...). Организацију конвенционалне, органске и интегралне производње треба обавити преко одређених интересних асоцијација: задруга, удружења итд. Ради повећања профитабилности производње и смањења ризика неопходно је активирати мања складишта и прерађивачке капацитете чиме би се затворио целокупан технолошки процес производње и прераде воћа. Квалитетном сировином и савременом технологијом може се одговорити високим

захтевима домаћег и светског тржишта. Према потреби, плодови се могу прерађивати у компоте, џемове, пекмез, мармеладе, сокове, концентрате, воћне ракије, сушити (на разне начине) и замрзавати.

Воћњаке треба подизати на надморској висини од 200-800 m при чему се мора водити рачуна о вертикалном распореду врсти и сорти у оквиру врсте. Већа надморска висина више погодује гајењу шљиве, вишње, мушмуле, дуње, малине, а мање гајењу јабуке, крушке, брескве, трешње, купине и др. Имајући у виду значајну рељефну разуђеност територије општине, логично је очекивати хетероген физичко - хемијски састав земљишта, односно доста неуједначену плодност и богатство земљишта. Како је земљиште основни супстрат на коме се саде, негују и експлоатишу воћке, од посебног је значаја при подизању нових засада коректно испитати његова физичка и хемијска својства. У супротном, тешко је говорити о високоинтензивном и високопрофитабилном воћарству. Сваком новом засаду у одговарајућем локалитету пре подизања мора претходити добра припрема земљишта (риголовање и мелиоративно ђубрење), а затим сваке године одговарајућа обрада и избалансирана исхрана (ђубрење).

Анализирајући напред наведене услове, проблеме и предложене мере за унапређење воћарства на подручју општине, са потпуном сигурношћу може се констатовати да је ово подручје предодређено за производњу воћа, што треба максимално искористити.

Укупне површине под виновом лозом су 1171ha. У односу на укупно пољопривредно земљиште то је 2,42 %. Виноградарство је највише заступљено у селима Каменово, Лопушник и Велики Поповац. Учешће општине у укупном броју родних чокота је незнатно повећано али је зато учешће у укупној производњи грозђа повећано са 1,43 на 2,02 % у последњих 5 година захваљујући пре свега, повећаним приносима по чокоту. Неадекватним газдовањем и недовољно добро осмишљеним програмима развоја виноградарства дошло је до пропадања засада па је у приватном сектору доминантна воћарска производња – првенствено производња вишње, шљиве и др. Само захваљујући традицији и могућности пласирања грозђа (поготову стоног), виноградарство се одржало.

Виноградарска производња захтева велика инвестициона улагања и висок ниво ускоспецијализованог знања. За стимулисање подизања засада винове лозе неопходно је обезбедити финансијска средства (из буџета општине, одговарајућих министарстава, донација, кредита.....) и приступити набавци квалитетног садног материјала, направити адекватан избор сорти у складу са постојећом рејонизацијом сорти и новијим препорукама научних институцијама у земљи и иностранству.

У наредном периоду сточарство може бити подржано развојем производње сточне хране. Обзиром на јаку кампању за смањењем површина под пшеницом, очекују се промене у структури сетве ка профитабилнијим културама. Повећано гајење крмног биља може донети стабилност и смањити зависност сточарства од тржишта сточне хране. Сезонска варирања у овој производњи нису дошла до изражаја као у осталим производњама чиме су сточари успевали да у одређеној мери обезбеде кабасту сточну храну и смање трошкове пословања.

Газдовање ливадама и пашњацима је екстензивно и на њима се не примењују никакве мере неге, а испаша је махом стихијска. Доминантни облик искоришћавања травњака је косидба, и то најчешће касна. Сејани травњаци су постали права реткост, али су и ове површине махом деградирани или обухватају погрешно класификоване краткотрајне смеше житарица и легуминоза. Остварени приноси су знатно лимитирани нивоом примењене агротехнике. Опште мере унапређења производње сточне хране обухватају израду модела за мале фарме уз максимално коришћење позитивних искустава из традиционалних система производње који су се показали профитабилним, израду званичних брошура са препорукама за побољшање газдовања ливадама и пашњацима, савремене технологије конзервисања сточне хране, нови сортимент и сл.

До распада СФРЈ општина Петровац је била велико сточарско подручје. Са губитком тржишта сточарство у овом крају је препустило примат другим производњама и велики број објеката сада је празан (око 3000). У тову јунади и свиња капацитети се користе испод границе економске исплативости. Разлози због којих је дошло до смањења сточарске производње су поред губитка тржишта, пад куповне моћи становништва, скупа сточна храна, повремене забране извоза стоке, меса и месних прерађевина. Развој сточарства условљен је односом цена биљних и сточних производа, природним условима, расположивим количинама сточне хране, потребама за стајњаком, простором за смештај стоке, расположивом радном снагом, технологијом производње итд.

Током седамдесетих година прошлог века у Петровцу је говедарска производња била изузетно развијена. Задруге су координирале пољопривредне активности и олакшавале набавку репроматеријала, пласман говеда итд. Говедарску производњу је пратила неопходна инфраструктура тако да су подигнуте фабрика сточне хране великог капацитета, млекара и кланица. Прекидом вертикалних интеграција у пољопривредној производњи дошло је до проблема у пословању свих привредних субјеката и драстичног смањења сточарске производње.

Број говеда смањен је у посматраном периоду за 58558 грла или 30,13 %. Учешће крава и стеоних јуница је повећано са 59,76 на 68,55% што је последица оријентације произвођача на производњу млека. У наредном периоду број говеда биће у директној зависности од могућности пољопривредника да произведу довољне количине сточне хране јер ослањање на куповину сточне хране смањује ефикасност и ефективност пословања. На одређеном нивоу пораста говедарске производње створиће се претпоставке за поновно активирање комуналне кланице која ће производити конфекционирано месо, полутрајне и у мањој мери трајне производе.

Општина мора формирати базу података о броју грла и њиховој продуктивности. Контрола продуктивности треба да обухвати податке о млечности, музности, плодности, дуговечности итд. До сада је обележено 12000 грла различитих категорија (краве, телад и бикови). Матична служба треба и убудуће да ревностно спроводи ову меру коју су на захтев ЕУ прихватиле и остале земље у окружењу. Генетски потенцијал говеда у наредном периоду треба унапредити увођењем семена нових прогено тестираних бикова (тестирани на принос млека, млечне масти и протеина) и приплодних јуница на овај простор. Расни састав у овом тренутку је 98% сименталац из Центра за вештачко осемењавање у Великој Плани и 2% црвени и црни холштајн осемењен у Центру за вештачко осемењавање у Темерину и из увоза (Канада). Значајна побољшања у производњи могу се направити стављањем посебног акцента на исхрану, репродукцију, производњу сточне хране, објекте итд.

Полазећи од расположивих услова за развој говедарства, пре свега земљишног потенцијала, броја говеда, слободних објеката за одгој, нивоа производње по грлу, власничке структуре и могућности извоза, може се закључити да су потребе и могућности за бржим развојем говедарства велике.

Укупан број свиња смањен је за 9546 грла или 12,98%. Како је број крмача и супрасних назимица смањен за 3936 грла и њихово учешће у укупном броју грла смањено са 22,53 на 19,74 %, очигледно је да се произвођачи преусмеравају на повећање броја товљеника и клање млађих категорија. Прегледом откупљеног броја стоке утврђено је да се нигде не појављује тржишни вишак, тако да се намећу два закључка: први, да је производња товних свиња за сопствене потребе и други, да се продаја стоке врши ван званичних канала. Посебно је велике последице на развој свињарства оставило лоше пословање фарме (капацитет 30000 товљеника годишње и 900-1000 крмача) која тренутно ради са минималним капацитетом. Занимљиво је да се са повећањем површине (горња граница 6,01-8,00 ha) смањује број газдинстава која су заинтересована за свињарску производњу.

На територији општине гајење оваца има дугу традицију. У протеклом периоду готово свако газдинство гајило је мањи или већи број оваца за задовољење својих потреба у месу, млеку и вуни. Овчарство је изгубило улогу у обезбеђењу млека и вуне, а задржало се искључиво за производњу јагњећег меса. Број оваца не одговара расположивим пољопривредним површинама. Он би могао бити знатно већи обзиром на заинтересованост људи да се баве овом производњом. Релевантни фактори за развој овчарства могу бити: функционално повезивање ратарства и сточарства, побољшање услова одгоја, примена стандардних репродуктивних мера (вештачко осемењавање код оваца је свега 2%), унапређење мера здравствене заштите и формирање саветодавне службе.

Овце се више не музу јер за овчије млеко не постоји интересовање, недостаје радна снага за мужу, па је селекција у правцу добијања квалитетног јагњећег меса исправна оријентација. Овце се чувају екстензивно, испаша се врши стихијски, углавном у стално ограђеном простору мањих пашњака у близини домаћинства или воћњака. Овакав начин гајења захтева минимално ангажовање радне снаге и ниска улагања.

Ревитализација овчарске производње захтева унапређење организације производње, стварање нових маркетиншких канала, унапређење стручних и саветодавних служби, трансфер знања и технологија, побољшање расног састава, држања и неге животиња, бригу о сигурности и квалитету производа, њиховој сертификацији и реклами итд. Да би се напред изложене мере реализовале било би добро активирати и модернизовати постојећу кланицу која има линије за клање крупне и ситне стоке.

За последњих неколико година број живине је смањен за 18%, али је у односу на републичку производњу удео општине остао непромењен. Највећи објекат за коке носиље је имала задруга у Великом Лаолу (75000 кока носиља и 17000000 комада јаја годишње). Карактеристике родитељских јаата су кратак период експлоатације и ниски производни резултати, који су последица технолошких поремећаја на фармама и ситуације на тржишту (мања потражња за пилићима за тов). Велики утицај на лоше производне резултате има и квалитет хране. У већини објеката је ручна исхрана и напајање и природно проветравање и осветљавање. Развој живинарске, односно бројлерске производње не може се одвијати без подршке надлежних институција и специјализованих удружења. Свака карика у ланцу производње бројлерских пилића има своје место и улогу. Заједно могу да комплетирају ланац производње бројлера уз изградњу кланице за утовљене пилиће и обезбеђење сигурног тржишта за њихове производе.

Следећи корак у унапређењу живинарске производње био би изградња кланице за бројлере. Општина нема проблема у снабдевању водом

која је често лимитирајући фактор. С друге стране, могуће је снабдевати и друге кланице у Србији. Капацитет кланице треба да буде мали обзиром на економску и техничку основу. Она може опстати на тржишту само уколико стекне добар имиџ не само клањем пилића и продајом целог трупа, већ и конфекционирањем трупа на важније делове и производњом прерађевина од пилећег меса.

Сви показатељи интензивности сточарске производње у општини су повољнији у поређењу са истим на нивоу републике. Највеће разлике су остварене у свињарској производњи. Наведени подаци показују да и поред кризе у сточарству, произвођачи са територије општине остају на нивоу производње који им омогућава релативно брз опоравак. Економски резултати сточарске производње условљени су у знатној мери величином фарме. Оптимална величина фарме је променљива категорија која представља најефикасније коришћење рада и средстава.

У наредном периоду се може очекивати формирање прерадног капацитета за производњу сира и кајмака. Ова претпоставка заснована је на чињеници да ће у предстојећим годинама неки од постојећих фармера довољно ојачати и проширити тржиште. Слична ситуација је и у производњи меса где је добар пример мини кланица у селу Шетоње. Прерадни капацитет, који не мора бити на територији општине, неће имати могућност откупа великог броја стоке за клање. Основни проблем у наредном периоду ће бити проналажење сигурног и стабилног тржишта за пласман живе стоке.

Потреба за повећањем конкурентности на тржишту проузроковала је измене у пословању пољопривредних произвођача. Досадашња пракса која је почивала на форсирању великих производних система у новим условима се мора мењати. Мањи производни погони који су флексибилни и отпорни на тржишне промене могу бити један од начина повећања конкурентности. Предност ових погона је у малим инвестиционим средствима потребним за почетак производње и запошљавању радне снаге са газдинства. Јачању занатског сектора могу помоћи удружења произвођача која заједничким средствима набављају потребну опрему и започињу производњу за коју су регистрована. У том случају је набавна цена нижа, рокови отплате повољнији, а могућности прибављања финансијских средстава веће. Ово су све фактори који директно утичу на цену коштања и конкурентност готовог производа.

Петровац на Млави је општина у којој је на основу природних карактеристика могуће организовати разнородну производњу. Да би се то постигло неопходно је на нивоу локалне самоуправе формирати саветодавну пољопривредну службу коју би делом финансирали сами произвођачи. Вертикалне интеграције би омогућиле покретање институције откупа, која је

раније добро функционисала, и избор структуре производње која би задовољила све заинтересоване стране. Ако то није могуће онда треба подстицати удруживање, па на бази постојећих материјалних средстава уз кредитирање неке банке подићи већи број мањих прерадних капацитета који задовољавају стандарде ЕУ. Потребно је планирати формирање посебног брэнда различитих производа са заштићеним географским пореклом, који би носио препознатљив знак овог краја. Тржиште се не сме изгубити из вида програмима развоја јер сваки поремећај када је у питању тражња за одређеним производима неминовно доводи произвођаче у незгодну ситуацију. Израда маркетинг студија је у овим околностима неминовност.

Закључак

Природне предиспозиције и близина београдског тржишта условиле су развијеност великог броја пољопривредних делатности у општини. Највећи број газдинстава је у категорији од 6,01 до 8,00 ha, мада је коришћена површина која је за петину нижа. Будућа истраживања и активности требало би усмерити ка овим газдинствима јер она морају бити окосница даљег развоја пољопривреде. Својевремено обављене мере комасације значајно су унапредиле пољопривредну производњу.

Ораничне површине се највећим делом користе за производњу жита. Пшеница се све мање производи, а због већих потреба у сточарству производња кукуруза расте. Производња индустријских култура у општини је занемарљива.

Воћарство и виноградарство су основне производње у великом делу општине. Последњих неколико година улажу се велики напори да се ове производње обнове тако да ће се ефекти видети ступањем нових засада на род.

Број говеда смањен је за 30,13 %, али је повећано учешће крава и стеоних јуница што је последица оријентације произвођача на производњу млека. У наредном периоду број говеда биће у директној зависности од могућности пољопривредника да произведу довољне количине сточне хране.

Укупан број свиња смањен је за 9456 или 12,98 %. Произвођачи се преусмеравају на повећање броја товљеника и клање млађих категорија.

Овчарска производња представља допунску делатност за становнике планинског подручја општине. Ограничавајући фактори развоја овчарске производње су потребне обрадиве површине и расположиви рад. Структура

грла указује на дугогодишњи тренд у овчарској производњи Србије, проузрокован тржишним захтевима, за продајом јагњади.

Сточарска производња мора подићи степен специјализације, решити проблеме набавке квалитетног приплодног материјала, обезбеђења сточне хране и финансијских средстава. Сви показатељи интензивности сточарске производње у општини су повољнији у поређењу са истим на нивоу републике.

Некадашњи носиоци развоја пољопривреде општине су пред поступком приватизације па је за очекивати њихов оправак, постепен раст производње и повећан степен искоришћености капацитета. У циљу заједничког успешног рада ови погони треба да у сарадњи са мањим погонима диктирају темпо и правац развоја пољопривреде.

Тежња за рационалнијим пословањем, повећањем конкурентности и профита довела је до различитих облика удруживања произвођача. Специјализована удружења формирају произвођачи због повећања производње, увођења савремене технологије и смањења трошкова.

Литература

1. Ралевић Небојша, Величковић Милован, Рајић Зоран (2006): Стање и потенцијали пољопривреде у општини Петровац на Млави, Младост биро, Београд
2. Група аутора (2004): Стратегија развоја пољопривредне производње, Swedish International Development Cooperation Agency, OPTO International, АВ, Топола
3. Величковић Милован (2004): Опште воћарство, Пољопривредни факултет Београд

RESOURCE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF AGRICULTURE DEVELOPMENT

Zoran Rajić¹, Radovan Davidov²,
Bojan Dimitrijević¹, Ivica Mišić³

¹ Faculty of Agriculture Zemun, e-mail: bojandi@agrifaculty.bg.ac.yu

² SO Petrovac on Mlava

³ Commercial bank, Belgrade

Abstract

Adequate resource management represents the basic precondition for successful agricultural production. The majority of municipalities in which agriculture represent the primary activity are facing the significant dispersal of human and other natural resources. It is unreal to expect that local self-government can stop the negative trends by itself. There is an encouraging fact that in many municipalities there are agriculture development programmes, and agrarian funds were established to supports perspective households, financially and on some other ways. This kind of approach, where producers are not left on their own, but supported to organise, to make connections with suppliers and buyers, financial and scientific institutions, relatively fast gives the results. Supporters of individual households stimulates younger population to stay in villages and to work in agriculture. Wider aspect of such approach considers stopping or slowing down the process of land deterioration, and more efficient and effective usage of agricultural areas.

Key words: resources, management, sustainable development

Author's Address:

Dr Zoran Rajić
Poljoprivredni fakultet
11080 Beograd-Zemun
Srbija